

TÌM HIỂU CỐT TRUYỆN TRONG TIỂU THUYẾT TÌNH BÁO, PHẢN GIÁN VIỆT NAM 1975 - 2000

Hoàng Thạch Sơn
Trường Đại học Văn Hiến

Tóm tắt: *Cốt truyện chứa đựng trong đó tất cả các sự kiện, biến cố và nó được sắp xếp thống nhất, theo ý đồ nhà văn. Cốt truyện trong tiểu thuyết phản gián Việt Nam 1975 - 2000 phong phú, đa dạng. Mỗi kiểu cốt truyện đảm nhận một vai trò quan trọng trong tác phẩm. Nhờ tính đa dạng và kết cấu chặt chẽ nên cốt truyện trong tiểu thuyết phản gián Việt Nam 1975 - 2000 vừa làm bộc lộ tính cách nhân vật, thúc đẩy câu chuyện vận động vừa giúp người đọc hình dung và cảm nhận được bức tranh xã hội đương thời, số phận con người trong chiến tranh. Đồng thời, tạo nên sự hấp dẫn và sức thuyết phục đối với người đọc trong việc ngợi ca trí tuệ, tài năng và sự dũng cảm của người chiến sĩ tình báo.*
Từ khóa: *Cốt truyện biên niên; cốt truyện tâm lý; cốt truyện lồng truyện; nhà văn Hữu Mai; tiểu thuyết Ông cố vấn; tiểu thuyết phản gián Việt Nam.*

Nhận bài ngày: 10.12.2025 gửi phản biện, chỉnh sửa, duyệt đăng ngày 29.01.2026

Liên hệ tác giả: Hoàng Thạch Sơn, email: hoangthachson7@gmail.com

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Sự thành công của một tác phẩm là kết quả tổng hợp của nhiều yếu tố, trong đó có cốt truyện. Cốt truyện là toàn bộ những sự kiện được nhà văn tạo ra, là yếu tố quan trọng để biểu hiện tính cách nhân vật, tái hiện đời sống và truyền tải tư tưởng của tác giả. Vì vậy, cốt truyện là yếu tố quan trọng để đánh giá sự hay dở, hấp dẫn hay nhàm chán, thất bại hay thành công của một tác phẩm. Các tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam 1975 - 2000 là những đại tự sự chứa đựng trong đó số phận con người, dân tộc và thời đại lịch sử. Trong thực tế, câu chuyện tự nó diễn ra theo trình tự thời gian và trật tự nhân quả, không thể đảo lộn. Khi kể lại câu chuyện nhà văn phải cấu trúc lại tất cả nhằm tạo hiệu quả thẩm mỹ cao nhất. Việc sắp xếp lại sẽ làm đảo lộn trật tự câu chuyện, trong đó có cốt truyện. Tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam 1975 - 2000 được giới nghiên cứu đánh giá cao, nhiều tác phẩm trở thành hình mẫu của thể loại. Song, các kết quả nghiên cứu về tiểu loại này còn rất khiêm tốn, nhất là nghiên cứu về yếu tố cốt truyện trong tác phẩm. Trong giáo trình *Văn học Việt Nam thế kỷ XX*, khi bàn đến tiểu thuyết phiêu lưu Phan Cự Đệ có đề cập sơ lược về tiểu thuyết tình báo, phản gián và tác phẩm *Ông Cố vấn* của Hữu Mai (Phan Cự Đệ, 2004, tr243). Tác giả Trần Thanh Hà trong *Nhận diện tiểu thuyết trinh thám Việt Nam* cũng điếm qua và có đánh giá sơ bộ về *tiểu thuyết tình báo - phản gián mang đậm tính sử thi, mang cảm hứng ngợi ca* (Trần Thanh Hà, 2005, tr85). Tác giả Nguyễn Thị Hoàng Yên trong *Bộ tiểu thuyết tình báo Ông cố vấn của Hữu Mai từ góc nhìn thể loại* cũng đánh giá sơ lược: “Tiểu thuyết tình báo được coi là một bộ phận của văn học chiến tranh, phản ánh và hé lộ bộ mặt khác của chiến tranh là cuộc chiến bí mật, thâm lặng mà những chiến sĩ tình báo, trinh sát đã tiến hành để đi tới thắng lợi chung của cả cuộc chiến đấu giải phóng và thống nhất đất nước” (Nguyễn Thị Hoàng Yên, 2012, tr 22). Ngoài ra, có một số bài báo có đề cập như bài báo “Tiểu thuyết *Ván bài lật ngửa* của Nguyễn Trương Thiên Lý: Từ văn học ngoại biên đến văn học trung tâm” của tác giả Hà Thanh Vân. Trong bài báo này, tác giả có nhận định: “*Ván bài lật ngửa* là một trong những tiểu thuyết tình báo - chính trị đặc sắc nhất của Việt Nam” (Hà Thanh Vân, 2025). Do mục đích nghiên cứu khác nhau nên các tác giả chỉ tập trung mục tiêu đề ra. Vì vậy, chưa có công trình nào nghiên cứu về yếu tố cốt truyện.

Trên tinh thần tiếp thu kết quả người đi trước, chúng tôi sẽ nghiên cứu yếu tố cốt truyện trong tiểu thuyết tình báo, phản gián Việt Nam 1975 - 2000 nhằm phát hiện thêm những tầng nghĩa mới.

Đồng thời, giúp độc giả có cái nhìn sâu sắc hơn về sự kiện, nhân vật và bức tranh hiện thực đương thời. Qua đó, thấy được vai trò của cốt truyện, cũng như mối quan hệ giữa nó với quá trình phát triển tính cách nhân vật.

Trong bài viết này, chúng tôi sẽ sử dụng một số phương pháp nghiên cứu như: phương pháp lịch sử - văn hoá để nhìn nhận các vấn đề liên quan đến chính trị xã hội và phân tích, nhận định những vấn đề liên quan lịch sử và văn hoá dân tộc; bên cạnh đó, chúng tôi cũng sử dụng phương pháp tổng phân hợp, so sánh đối chiếu và phương pháp liên ngành để phân tích các sự kiện, hình tượng nhân vật trong các tác phẩm nhằm làm sáng rõ các vấn đề đặt ra.

2. NỘI DUNG

2.1. Cốt truyện biên niên

Cốt truyện biên niên là thuật ngữ được G.N PôxPêlốp nêu ra trong cuốn *Dẫn luận nghiên cứu văn học*. Theo ông, loại cốt truyện này có “mối liên hệ thời gian lẫn át trong các sự kiện” (G.N PôxPêlốp, 1998, tr241). Điều đó có nghĩa là việc trình bày các sự kiện trong cốt truyện biên niên phải tuân theo trình tự thời gian tuyến tính, bắt đầu từ sự kiện xảy ra trước và kết thúc bằng sự kiện xảy ra sau. Trong *Ông Cố vấn* của Hữu Mai các sự kiện được tổ chức theo cốt truyện biên niên. Người kể chuyện đã kể câu chuyện về nhân vật Hai Long gắn với hàng loạt sự kiện, thời gian và địa danh. Mỗi sự kiện là một câu chuyện hấp dẫn, chân thực và xúc động. Tiểu thuyết *Ông Cố vấn* mở đầu bằng sự kiện Hai Long bị bắt cóc vào một buổi sáng ở chân cầu Thị Nghè, Sài Gòn. Dù không có chứng cứ, bọn mật thám vẫn chuyển anh về trại Tòa Khâm ở Huế. Qua rà soát, Hai Long nhận thấy “vô bọc” của mình vẫn an toàn nên một mực kêu oan. Đồng thời, anh tạo ra cho mình thói quen sinh hoạt của một người sùng đạo. Hằng ngày, anh đọc kinh ba lần, kiêng thịt vào ngày thứ sáu và đi lễ ở nhà thờ vào sáng chủ nhật. Nhờ kiên trì “thói quen” sinh hoạt đó, anh đã tạo ra một thế giới riêng mình “nhiều người không chú ý tới anh nữa, coi anh là kẻ đã phó thác tâm hồn nơi Chúa, không màng tới việc đời. Cả những tên nhân viên an ninh cũng lơ là đến anh” (Hữu Mai, 1987, tr.58). Để thoát khỏi nhà tù của Cần, Hai Long đã chủ động tìm cách gặp cha Hồng và giãi bày nỗi lòng của một giáo dân, phụ tá của cha Lê bị bắt giam vô cớ. Anh còn gửi cha Hồng cuốn kinh thánh trong đó có bức hình quan trọng “Trong tám hình có người giáo dân đang ngồi trước mặt, đứng bên đức cha Lê” (Hữu Mai, 1987, tr.62). Từ đó, mối quan hệ giữa anh - người phụ tá của cha Lê với cha Hồng trở nên tốt đẹp. Nhận thấy giữa Phát Diệm và anh em Ngô Đình Diệm đã có những mâu thuẫn cần được hòa giải, Hai Long đã viết tờ trình chỉ ra những nguy cơ đối với chế độ. Những đề xuất của Hai Long được Ngô Đình Nhu đánh giá cao. Từ đó, anh được Ngô Đình Cần biệt đãi, mối quan hệ giữa anh và cha Lê cũng trở nên thân mật. Từ những tin mật được cha Lê cung cấp, Hai Long đã thông tin cho Cần và đề nghị Cần báo tổng thống đề phòng về khả năng xảy ra đảo chính. Cuộc đảo chính do Nguyễn Chánh Thi và Vương Văn Đông thực hiện ngày 11 tháng 11 năm 1960 càng làm tăng uy tín của Hai Long. Ngay sau cuộc đảo chính, Ngô Đình Nhu liền bay ra Huế gặp Hai Long. Từ đây, Hai Long thoát khỏi ngục tù, anh trở thành cố vấn cho chính quyền, bắt đầu xâm nhập nhiều tài liệu tối mật. Những tài liệu quan trọng được anh báo cáo về Trung tâm. Có thể thấy trong *Ông cố vấn*, mỗi sự kiện được kể gắn liền với hành động của nhân vật, gắn với mốc thời gian cụ thể. Mỗi sự kiện diễn ra gắn liền với những chuyển biến trong tính cách nhân vật. Điều này thấy rõ trong suy nghĩ, hành động của nhân vật, nhất là Hai Long. Các sự kiện được người kể chuyện sắp xếp, đan cài theo trật tự tạo nên cốt truyện vững chắc. Ngoài ra, trong tiểu thuyết này, chúng tôi cũng nhận thấy nhiều sự kiện là những câu chuyện hấp dẫn. Sự kiện trước là nguyên nhân làm nảy sinh sự kiện sau. Sự kiện về nhà sư Thích Quảng Đức tự thiêu để phản đối chính quyền bắt nguồn từ ngày 7 tháng Năm 1963, khi Ngô Đình Thục trên đường từ La Vang về Huế thấy cờ Phật tung bay rợp trời liền hỏi: ai cho phép treo cờ như ri? Khi viên lái xe nói sắp đến ngày Phật Đản, Ngô Đình Thục liền xẵng giọng: “Phật Đản cũng không được phép! Cờ tôn giáo phải treo có nơi có chốn, nhà dân chỉ được phép treo quốc kỳ” (Hữu Mai, 2001, tr263). Việc chính quyền Sài Gòn cấm treo cờ Phật nhân ngày Phật Đản đã khiến đồng bào bất bình. Một cuộc biểu tình của Phật giáo ở Huế bị chính quyền đàn áp bằng súng và lựu đạn, nhiều người đã chết. Sự kiện này đã dẫn tới phong trào đấu tranh của đồng bào Phật giáo ở Sài Gòn và sự kiện hòa thượng Thích Quảng Đức tự thiêu. Lo sợ đảo chính có thể xảy ra, Ngô Đình Diệm đã ra lệnh thiết quân luật và tiến hành khủng bố Phật

giáo. Hành động này đã khiến phong trào phật giáo trên thế giới bất bình. Mỹ buộc phải “thay ngựa giữa đường”, kết quả là cuộc đảo chính ngày 11 tháng 11 năm 1963 do CIA đạo diễn lần thứ ba diễn ra, chế độ Ngô Đình Diệm bị lật đổ. Cứ như vậy, câu chuyện được kể theo trình tự. Sự kiện trước đan cài mở ra sự kiện sau, các sự kiện gắn liền với điểm thời gian và không gian. Người đọc vừa được nắm bắt sự kiện, vừa được di chuyển từ không gian này sang không gian khác tạo nên những điều bất ngờ mới lạ. Trong *Ông cố vấn*, nhiều sự kiện được ghi dấu thời gian chính xác đến từng giờ, từng phút. Điều này làm cho nhịp điệu nhanh và căng thẳng, thúc đẩy cốt truyện tiến triển nhanh hơn và khiến độc giả cảm thấy sự gấp gáp, dồn dập của các sự kiện. Tính chất của hành động truyện trở nên quyết liệt, sự kiện trở nên quan trọng. Các sự kiện đảo chính được diễn tả theo cách này. Ngày 30 tháng Giêng năm 1964, cuộc đảo chính do Nguyễn Khánh cầm đầu đã diễn ra. Các tướng Trần Văn Đôn, Nguyễn Hữu Xuân, Lê Văn Kim, Tôn Thất Đính trước đó tham gia đảo chính Diệm bị bắt và quân thúc ở miền Trung. Ngày 13 tháng Chín, một cuộc đảo chính mới lại nổ ra. Lâm Văn Phát, bộ trưởng nội vụ cùng Dương Văn Đức, trung tướng tư lệnh vùng đồng bằng Cửu Long cầm đầu cuộc đảo chính” (Hữu Mai, 1987, tr.509). Cuộc đảo chính thất bại, Phát và Đức đã nhận thấy Mỹ chưa thể bỏ rơi ngay Nguyễn Khánh. 11 giờ 30 ngày 19 tháng Hai, Lâm Văn Phát làm cuộc đảo chính mới. Ngày 25 tháng Hai, Nguyễn Khánh lên máy bay rời khỏi Sài Gòn và không bao giờ trở lại. Ngày 20 tháng Năm, Phạm Ngọc Thảo tổ chức một cuộc đảo chính mới nhưng thất bại, năm chục người tham gia đảo chính bị bắt. Hai mươi ngày sau, Hội đồng quân lực gồm nhưng tướng trẻ đã tiến hành đảo chính dựng lên chính phủ mới do Thiệu làm quốc trưởng, Kỳ làm Thủ tướng.

Trong *Ván bài lật ngửa*, kiểu cốt truyện biên niên cũng được sử dụng khi kể về cuộc đời hoạt động tình báo của nhân vật Nguyễn Thành Luân. Câu chuyện mở đầu từ trận đánh đồng Biện Tạ và Nguyễn Thành Luân lúc này là trung đoàn trưởng 420. Nguyễn Thành Luân sau đó nhận được lệnh cấp trên, anh đến Trung ương Cục. Tại đây, Luân gặp lại anh Hai và nhận nhiệm vụ bí mật “trở về với quốc gia”. Để chuẩn bị cho việc “trở về”, Luân đã viết thư trả lời linh mục Ngô Đình Thục. Trước đó, Thục làm giám mục ở Vĩnh Long, gia đình Luân theo công giáo và sinh sống ở đây. Sau Hiệp định Gionevo, tổ chức bố trí Nguyễn Thành Luân trở về nội thành cùng với Sa và Quyên. Khi Luân trở về, anh được vị linh mục đón tiếp niềm nở. Theo hướng dẫn của vị cha cố, anh đã đến làm các thủ tục tại cơ quan an ninh. Dù vậy, Luân vẫn bị Nhu theo dõi và Mai Hữu Xuân truy sát. Bằng trí tuệ, tài năng và dũng cảm Nguyễn Thành Luân đã vượt qua mọi thử thách, vượt qua mọi cạm bẫy kẻ thù, hoàn thành xuất sắc nhiệm vụ. Câu chuyện cứ thế được kể theo trình tự biên niên, các sự kiện diễn ra gắn liền với thời gian xác định. Sự kiện diễn ra đến đâu không gian mở ra đến đấy. Người đọc không chỉ nắm bắt được các sự kiện, hành động nhân vật mà còn cảm nhận được những không gian mới lạ. Câu chuyện được kể liền mạch, hấp dẫn, dễ nắm bắt. Các sự kiện diễn ra cũng làm bộc lộ tính cách nhân vật. Trong *Ván bài lật ngửa*, người đọc nhận thấy nhân vật Nguyễn Thành Luân trải qua rất nhiều thử thách. Từ việc bị Mai Hữu Xuân truy sát, đến sự kiện Mạch Điền xuất hiện, mỗi bước chân của Luân đều có bóng dáng mật thám. Song, chính các sự kiện đó đã giúp anh trở nên tinh táo, những lời nói cũng như hành động đều trở nên kín kẽ, cảnh giác. Tính cách và ý thức của anh được phát triển cao hơn. Trong một lần trở về nhà quan sát thấy “tàn thuốc lá vút ngay cửa”, anh biết có kẻ xâm nhập. Khi anh tra chìa khóa vào ổ khóa, anh biết ngay có kẻ kẻ đã đột nhập nhà anh “Rút khẩu P38 ra khỏi bụng, từ từ xô cánh cửa chờ đợi một biến cố” (Nguyễn Trương Thiên Lý, 1985, tr.220). Quả nhiên, kẻ đột nhập chính là Sáu Thương. Sau Thương đã tìm đến nhà anh với mục đích tông tiền. Tên phản bội đã nói thẳng hắn có thể bán bí mật của Luân. Sự việc đã buộc Luân phải suy tính và chấp nhận yêu cầu của Sáu Thương. Tuy nhiên, sau đó anh đã mượn tay Lại Văn Sang để loại bỏ tên phản bội. Sau cái chết của Sáu Thương, Ngô Đình Nhu gọi điện báo tin cho Luân. Nhu lắng nghe và chờ tiếng thở phào từ Luân nhưng sự ngạc nhiên của Luân khiến anh ta thất vọng. Trong *Ván bài lật ngửa*, cạm bẫy Mai Hữu Xuân giăng ra với Luân thật tàn độc. Lần thứ nhất, Mai Hữu Xuân truy sát Luân trên đường phố đông người những thất bại. Lần thứ hai, hắn tiếp tục truy sát anh sau cú nghe lén điện thoại từ Tiểu Phụng. Lần này, hắn bố trí một cái bẫy hoàn hảo tàn độc nhưng hắn lại thất bại. Vì lo điện thoại bị nghe lén, Nguyễn Thành Luân đã không đến nơi mà Tiểu Phụng muốn gặp để trao anh những tài liệu mật. Ngoài ra, trong *Ván bài lật ngửa*,

có rất nhiều câu chuyện của nhân vật tình báo được sắp xếp theo trật tự sự kiện gắn liền thời gian, không gian. Sự kiện Nguyễn Thành Luân về Bình Dương mở ra câu chuyện diệt đảng rừng xanh; về Long An mở ra câu chuyện cảm động của ông giáo Đầy trong đại hội tổ Cộng; về làm tỉnh trưởng Kiến Hoà mở ra cuộc đấu tranh Đồng Khởi, loại bỏ những tên phản bội và giết chết tên trung tá Vọng độc ác. Cốt truyện biên niên vừa giúp người đọc nắm bắt sự kiện, sự thay đổi trong tính cách nhân vật, vừa phiêu diêu trong thế giới liên tưởng rộng mở, từ đó mở rộng không gian, liên đới tới nhiều câu chuyện, nhiều cuộc đời được nhà văn miêu tả trong tác phẩm.

2.2 Cốt truyện tâm lý

Cốt truyện tâm lý được triển khai dựa trên mạch vận động của tâm lí của nhân vật. Đó là những cảm xúc, suy tưởng, hồi tưởng của nhân vật được phát hiện dựa trên những “chấn động” tâm lí. Sự vận động nội tâm của nhân vật là cơ sở thúc đẩy cốt truyện phát triển. Do khai thác nội tâm nhân vật nên cốt truyện tâm lý đôi khi trở nên “lông lẻo”, dàn trải, thiếu tính hệ thống. Tuy nhiên, tính cách nhân vật không thay đổi, sự kiện trong sự vận động của câu chuyện không mất đi và thông qua liên kết chuỗi người đọc có thể nắm bắt đầy đủ bản chất câu chuyện. Cốt truyện tâm lý trong các tiểu thuyết phản gián Việt Nam 1975 - 2000 được biểu hiện rõ trong diễn biến tâm lý, hồi tưởng, liên tưởng của nhân vật. Trong tiểu thuyết *Ông cố vấn*, nhân vật Hai Long bị mật vụ của Ngô Đình Cẩn bắt cóc khi anh đang đi trên cầu Thị Nghè. Bọn chúng nghi anh là gián điệp, tên Dương Văn Hiếu nói thẳng với anh “anh chỉ có hai sự lựa chọn: một là chân thành hợp tác với chúng tôi để trở về, hai là cứ trung thành với lý tưởng để vùi xác ở đây, không cần xét xử” (Hữu Mai, 2001, tr.18). Tuy vậy, Hai Long vẫn một mực khẳng định mình “không phải là người phía bên kia” và việc bị bắt chắc chắn “có sự nhầm lẫn”. Khi khẳng định những điều đó, cặp mắt Hai Long mở to nhìn Dương Văn Hiếu biểu lộ sự ngạc nhiên và chân thật đến mức làm cho tên Hiếu phải sững lại. Tình thế bị bắt đột ngột và không ai biết khiến Hai Long phải suy tính kỹ lưỡng để tự cứu mình. Anh “nằm vắt tay lên trán” rà soát lại những quá trình xâm nhập và những hành động của mình trong thời gian gần đây. Hai Long nhận thấy Trung tâm đã chuẩn bị cho anh rất chu đáo. Một lí lịch mới với đầy đủ giấy tờ “gốc”. Một quá trình làm việc thực sự với kẻ địch. Anh đã đi xa một nửa vòng trái đất trước khi trở về Sài Gòn. Ở đây, anh cũng đã có một “bình phong” khá tốt. Và nhất là anh vẫn đang ở thời kỳ ần ần đợi thời, chưa có hoạt động nghiệp vụ nào khiến kẻ địch phải chú ý. Rõ ràng chúng bắt anh vì nghi ngờ chứ chưa có bằng chứng để buộc tội. Anh phải tiếp tục giữ vững lời khai ban đầu, bình tĩnh để chiến đấu với kẻ địch. Những suy nghĩ của Hai Long cho thấy quyết định lựa chọn của anh được tính toán, cân nhắc kỹ lưỡng và chính xác. Quá trình suy tưởng đầy, làm cho người đọc xuất hiện sự đồng cảm, chia sẻ và có tình cảm trân quý đối với nhân vật. Đặc biệt, trong chuyến lên Đà Lạt cùng cha Hoàng, nhân vật Hai Long tình cờ gặp lại Tú Uyên. Cuộc gặp bất ngờ sau mười tám năm xa cách khiến Hai Long ngỡ ngàng. Những kỉ niệm xưa bất chợt sống lại, thông qua dòng hồi tưởng câu chuyện mười tám năm trước hiện ra nguyên vẹn: Ngày ấy, trước cách mạng tháng tám, Hai Long học năm cuối để thi tú tài. Anh trọ tại một gia đình người quen, sáng sáng đạp xe tới trường. Một hôm ông chủ nhà nói với anh có một gia đình cần gia sư cho con gái đang chuẩn bị thi vào trung học, với mức lương 5 đồng và anh đã nhận lời. Cô gái đó là Tú Uyên, bố cô là viên chức cao cấp của tòa Thống sứ Bắc Kỳ. Sau vài tháng dạy kèm, anh được bố Tú Uyên mời về nhà vừa dạy cho Tú Uyên vừa kèm luôn cho cậu em trai. Trong thời gia đó, tình cảm đôi lứa giữa anh và Tú Uyên nảy sinh. Chiến tranh bùng nổ, Hai Long chiến đấu trong hàng ngũ tự vệ. Ngày tân cư, bà mẹ Tú Uyên cầm tay anh và con gái nói trong sự xúc động “ba mẹ từ lâu đã coi con như người trong nhà, bữa nay mẹ có lời, mai một yên hàn, hai con sẽ nên vợ chồng” (Hữu Mai, 2001, tr.488). Từ đó họ xa nhau, Hai Long tham gia hoạt động cách mạng, anh như con thoi lúc ở Việt Bắc, lúc về Thái Bình. Có vài lần anh đi tìm Tú Uyên với ý định xin phép gia đình cho cô cùng thoát ly nhưng khi anh tìm đến vùng tản cư thì gia đình cô đã chuyển về Hà Nội. Trong những năm tạm chiếm, bố Tú Uyên tiếp tục là một nhân viên cao cấp trong chính quyền bù nhìn Pháp. Năm năm sau, khi nhận công tác mới ở Hà Nội, Hai Long đã đi tìm Tú Uyên nhưng gia đình cô đã chuyển vào Đà Nẵng. Từ đó, họ xa nhau. Cuộc gặp gỡ bất ngờ ngày hôm nay đã làm sống dậy trong Hai Long những kỷ niệm trong sáng, đẹp đẽ. Cuộc sống mỗi người bây giờ mỗi hướng, song Hai Long rất vui vì Tú Uyên vẫn giữ được niềm tin về anh “em tin chắc rằng không bao giờ gặp anh, vì nếu còn sống thì cũng ở phía

bên kia” (Hữu Mai, 2001, tr.491). Câu nói của Tú Uyên như tiếp thêm động lực để anh tiếp tục cuộc chiến đấu. Câu chuyện mỗi tình đầu được kể thông qua hồi tưởng, đặt trong bối cảnh thơ mộng của Đà Lạt nó hiện lên trong sáng, đẹp một cách lãng mạn.

Trong *Ván bài lật ngửa*, người dẫn truyện kể Ngô Đình Diệm lên Tây Ninh gặp giáo chủ Cao Đài là Phạm Công Tắc. Khi chuẩn bị đón tiếp Ngô Đình Diệm, giáo chủ Tắc đã “bắt chọt” hồi tưởng quá khứ của mình. Người dẫn truyện đã kể lại câu chuyện buồn trong quá khứ của Phạm Công Tắc thông qua dòng “hồi tưởng” của y. Phạm Công Tắc từ một kẻ bị lưu đày tận hòn đảo Nam châu Phi, giữa Ấn Độ Dương, đêm phải ngủ với gia súc, phải ăn ở với một người phụ nữ da đen “Bỗng chiến tranh Đông Dương nổ ra, Tắc theo chân quân viễn chinh Pháp về nước, làm tay sai cho Pháp, Tắc được Pháp cho phép lập quân đội Cao Đài. Tắc yên vị ở Tòa thánh được chín năm...Giữa lúc Tắc say sưa với chiến tranh - nó mang đến cho ông biết bao đổi thay và đặt ông lên hàng chí tôn, nó là cứu tinh...thì đùng một cái, Pháp thua, Pháp thua trận tức là ông thua” trận. Đất nước chia hai... Nam vĩ tuyến 17 là phe quốc gia. Pháp không ở lại với phe Quốc gia Nam vĩ tuyến mà sẽ về nước. Người Pháp an ủi ông, bày vẽ cho ông. Song ông thấy chưa ổn. Ông ít quen với người Mỹ và liệu người Mỹ có cư xử với ông có được như người Pháp không? Nhiều triệu chứng chẳng lành: một tướng Mỹ tên là Lansdale thậm thò thậm thụt móc với Trịnh Minh Thế. Tắc vốn ghét Thế. Cái thằng lác cắc “sớm đầu, tối đánh”. Thế từng bắt mẫn với ông, kéo quân ra rừng “kháng chiến”. Có lực lượng và lực lượng tinh nhuệ trong tay, Thế được Pháp cung. Thế, khi nổi khùng khui cả việc phòng the của giáo chủ ra bêu riếu. Người ta nói với ông về Thủ tướng Ngô Đình Diệm. Tay này không ưa Pháp, song tay này theo đạo Thiên Chúa, thật là rầy rà... Giữa lúc các mưu sĩ đang hù dọa chánh cương của Mặt trận Toàn lực Quốc gia thì ngày 11-1-1955 đúng rằm thượng nguyên, tướng Trịnh Minh Thế phát một tuyên cáo sẽ đem 5000 quân bản bộ về hợp tác với chính phủ Ngô Đình Diệm mà không đòi hỏi một điều kiện nào. Thật là tai hại” (Nguyễn Trương Thiên Lý, 1985, tr.195). Dòng hồi tưởng của Phạm Công Tắc cho thấy vị giáo chủ mang bản chất của một kẻ cơ hội, phản động. Hắn sẵn sàng ôm chân kẻ xâm lược để thực hiện lợi ích riêng của hắn. Hắn muốn làm bá chủ một vùng. Hắn không thể ngờ kẻ bắt tay hắn sau đó đã lật lọng truy lùng hắn, khiến hắn phải chạy trốn sống kiếp lưu vong. Trong *X 30 phá lưới*, người dẫn truyện đã thông qua dòng hồi tưởng của Mai Lan để kể cuộc đời của cô và cuộc đời nhân vật Lí Lâm; thông qua dòng hồi tưởng của nhân vật cậu Thọ để kể về sự thật cuộc đời của Tổ Loan, sự thật cuộc đời Phạm Xuân Phòng. Câu chuyện về cuộc đời của nhân vật Tổ Loan được kể thông qua hồi tưởng của người cậu ruột hiện lên đau thương. Từ lời kể của cậu Thọ, người đọc được biết Phạm Xuân Phòng là một tên mật thám nguy hiểm. Khi quân Nhật đến, Phòng làm tay sai cho Nhật. Khi Mỹ đến, Phòng làm tay sai cho Mỹ. Vì dựa hơi bọn xâm lược nên hắn nổi tiếng quyền lực. Vì ăn chơi trụy lạc, trác táng nên Phòng tuyệt đường con cái. Tổ Loan ra đời là kết quả tình yêu của người mẹ và chàng sinh viên nghề thuốc. Một ngày, người vợ tình cờ phát hiện Phạm Xuân Phòng bơi trên sông Hương cùng lão già Hoa Kiều. Sợ bị lộ thân phận làm gián điệp cho địch, hắn đã nhẫn tâm giết chết vợ và không chừa người em vợ. Để đảm bảo giữ được tính mạng, cậu Thọ đã buộc phải ở lại khách sạn Bồng Lai cho đến ngày Phạm Xuân Phòng bị ám sát và sau đó là sự kiện do chính bạn CIA dựng lên để đánh lừa Tổ Loan. Rõ ràng cốt truyện tâm lý đã giúp cho người đọc nhận biết được thế giới nội tâm của nhân vật. Nó làm cho cốt truyện chính trong tác phẩm được mở rộng, cụ thể và chi tiết hơn. Nó cũng làm giảm nhịp độ của cốt truyện hành động, giảm đi sự theo dõi căng thẳng của người đọc.

2.3. Cốt truyện lồng truyện

Cốt truyện lồng truyện là kiểu truyện mà tác phẩm là một câu chuyện lớn có khả năng hàm chứa trong đó nhiều câu chuyện nhỏ được liên kết lại. Kiểu truyện xuất hiện sớm trong văn học thế giới, thường thấy ở các tác phẩm có dung lượng lớn. Cốt truyện lồng truyện thể hiện rõ trong các tiểu thuyết phản gián Việt Nam 1975 - 2000. Các câu chuyện nhỏ được lồng làm cho truyện nền được mở rộng, nội dài, tạo cho người đọc những cảm giác bất ngờ, kích thích trí tưởng tượng của người đọc. Đồng thời, nó cũng thể hiện sự sáng tạo của nhà văn. Mỗi câu chuyện được lồng có tính độc lập tương đối, tưởng như có thể riêng biệt. Song, trong nhưng thực tế chúng lại có mối liên quan chặt chẽ đến nhân vật, sự kiện quan trọng của tác phẩm. Các câu chuyện được lồng như lý giải, minh chứng làm cho cốt truyện chính trở nên sáng rõ, giúp người đọc thấu hiểu toàn bộ sự

việc, sự kiện, nhân vật. Truyện lồng truyện còn được gọi là cốt truyện khung, là một thủ pháp nghệ thuật được nhà văn sử dụng phổ biến hiện nay.

Tiểu thuyết *X30 phá lưới* kể về cuộc chiến đấu thầm lặng của chiến sĩ tình báo Phan Thúc Định. Với sự mưu trí và dũng cảm, Phan Thúc Định đã vượt qua các thử thách của tình báo Mỹ; tạo được niềm tin lớn với anh em họ Ngô, được Ngô Đình Diệm tín nhiệm. Với vị thế của mình, Định đã bí mật đánh cắp nhiều thông tin bí mật của địch, giúp cách mạng bắt gọn các toán biệt kích xâm nhập; đoạt được bản danh sách cán bộ kháng chiến cũ ở Sài Gòn - Chợ Lớn, giúp cán bộ của ta thoát được sự vây bắt của mật vụ Trần Kim Tuyền. Khi trở thành cố vấn của Ngô Đình Cẩn, Phan Thúc Định đã giúp ta bắt gọn điệp viên Lý Mậu Thành, bắt tên nội gián Lý Ngọc Tú - con chim mồi trong phong trào sinh viên, phá tan Kế hoạch “Gió đã xoay chiều” của địch; vạch trần âm mưu của bọn CIA đối với Tố Loan,... Khi kể về Phan Thúc Định, người kể chuyện đã lồng câu chuyện của các nhân vật Mai Lan, Tố Loan, Vân Anh, Phạm Xuân Phòng, Thuý Hằng vào trong cốt truyện chính. Những câu chuyện được lồng vào cốt truyện chính, vừa có tác dụng làm chậm nhịp độ của cốt truyện hành động, vừa lí giải giúp người đọc hiểu rõ hơn về sự kiện, nhân vật, các mối liên hệ với nhau, nguyên nhân dẫn tới kết quả của câu chuyện. Câu chuyện về nhân vật Mai Lan trong *X30 phá lưới* được lồng ghép trong cốt truyện chính, vừa cảm động, vừa chứa đựng những tình tiết quan trọng trong tác phẩm. Mai Lan là một người một người phụ nữ giàu đức hy sinh, một người mẹ tuyệt vời. Cuộc đời Mai Lan có lẽ sẽ khép lại với những ngày tháng buồn tủi nếu không gặp được Phan Thúc Định. Câu chuyện về Mai Lan diễn ra vào một đêm khuya, khi đứa con nhỏ của cô bị bệnh nặng và cô vội vã bế con chạy đến bệnh viện. Đường phố lúc bấy giờ vắng ngắt, qua ánh đèn xe, Phan Thúc Định nhìn thấy “có một người đàn bà đang ôm chặt một đứa nhỏ trên tay lão đảo chạy trên hè phố, đang hốt hoảng. Chạy được mấy bước, người đó dừng lại, mở vội đứa nhỏ cuộn trong chiếc khăn mỏng ra nhìn, rồi lại lão đảo chạy” (Đặng Thanh, 1986, tr.253). Đoán biết được tình trạng của người phụ nữ, Phan Thúc Định đã dừng xe giúp đỡ. Anh quyết định lái xe đưa hai mẹ con người phụ nữ đến bệnh viện. Đứa bé được cứu sống nhờ phát hiện kịp thời. Vì bác sĩ yêu cầu đứa trẻ nhập viện và người mẹ phải ở lại chăm con. Nhận thấy sự bối rối, lo sợ hiện rõ trên khuôn mặt người phụ nữ, Phan Thúc Định an ủi chị. Người phụ nữ liền nói với anh: “tôi còn hai cháu nhỏ ở nhà nữa không ai trông. Lòng tôi bây giờ như lửa đốt... tôi muốn báo tin cho nhà tôi về quá ...” (Đặng Thanh, 1986, tr.255). Trước tình thế đó, Phan Thúc Định không nỡ im lặng, anh nói với người phụ nữ: “Chị cứ cho tôi biết anh ấy ở đâu, tôi sẽ tìm đến tận nơi báo cho anh ấy” (Đặng Thanh, 1986, tr.255). Người phụ nữ ngập ngừng, nước mắt trào ra và có lẽ không còn sự lựa chọn nào khác, chị đã quyết định nói tên người chồng. Phan Thúc Định sửng người, anh không ngờ người phụ nữ có “khuôn mặt đẹp, phúc hậu” lại là vợ của Lý Lâm - gã cận vệ của hung thần Ngô Đình Cẩn. Nhìn cặp mắt đượm buồn của người phụ nữ, Phan Thúc Định đoán chắc sẽ có uẩn khúc bên trong. Vì vậy, sau đó anh đã tìm đến nhà người phụ nữ. Nhận thấy ân nhân của mình là một thanh niên tốt bụng, chị đã không dấu giếm sự thật và kể hết cho anh nghe cuộc đời đau khổ của mình. Từ đó, chị được anh giúp đỡ và trở thành người cộng sự. Mai Lan đã cho Phan Thúc Định biết sự thật cái chết của Phạm Xuân Phòng. Đồng thời, tình nguyện ra vùng tự do để gặp điệp viên Lê Mậu Thành. Sau khi ra vùng tự do, chị đã tìm tới cơ quan an ninh. Chị đã kể với Vũ Long cuộc đời cay đắng của mình và câu chuyện về Phan Thúc Định. Chị được đồng chí Vũ Long tin tưởng giao nhiệm vụ mới. Tên gián điệp Lê Mậu Thành lập tức bị bắt. Kế hoạch “Gió đã xoay chiều” bị ta giăng lưới và đánh bại. Câu chuyện về Mai Lan được lồng ghép trong cốt truyện chính vừa tạo nên sự hấp dẫn đối với người đọc, vừa góp phần lí giải, làm chặt chẽ cốt truyện chính.

Trong tiểu thuyết *Sao đen*, tác giả Triệu Huân cũng nhiều lần sử dụng kiểu truyện lồng truyện. Điều này làm cho câu chuyện cứ thế phát triển, nhiều câu chuyện nhỏ được lồng ghép chặt chẽ có nhân vật, cốt truyện, tình tiết hấp dẫn. Câu chuyện “Cô hầu phòng cư xá Overnight” được lồng như vậy. Câu chuyện cô hầu phòng cư xá Overnight liên quan đến nhân vật Năm Oăn, hán thực chất là Hoàng Quý Nhân, một đại tá tình báo nguy hiểm. Trước giải phóng, Hoàng Quý Nhân và Phan Quang Nghĩa biết khá rõ về nhau. Sau ngày 30/4/1975, ta tiếp tục để tình báo Phan Quang Nghĩa qua Mỹ hoạt động. Vì vậy, việc tìm ra Hoàng Quý Nhân rất quan trọng. Quá trình truy dấu vết của Nhân ta phát hiện đầu mối quan trọng là bác sĩ Hà Quan Hoàn. Trước giải phóng, bác sĩ Hoàn từng

làm trong phòng thí nghiệm của Hoàng Quý Nhân, nhưng ta chưa kịp bảo vệ thì Hoàn bị chết một cái chết đầy bí ẩn. Hoàng Quý Nhân không di tản, hấn giết cộng sự thể mạng và núp dưới vỏ bọc lái xe Năm Oăn. Năm Oăn sống cùng Lili và truyện “Cô hầu phòng cư xá Overnight” được kể. Lili lớn lên không biết cha mẹ là ai, ông bà cô bác, quê hương ở đâu Thời thời thơ ấu chỉ còn sót lại trong ký ức mờ nhạt của cô là “những vườn dừa, lá xuồng nhỏ, chiếc cầu khỉ cheo leo qua dòng kinh, những bông trang, bông súng lên như ngọn nến trong bầu nước xanh thẫm. Mạnh mẽ hơn là những tiếng nổ, biển lửa sôi réo tràn vào thôn ấp và hình hài người mẹ bê bê máu nằm bất động bên bầu nước.” (Triệu Huân, 2000, tr.95). Chiến tranh đã khiến Lili trở thành trẻ mồ côi, cô được đưa về hội từ thiện Thánh Đa-minh. Khi đến tuổi trưởng thành, Lili được cơ quan an ninh tuyển làm điệp viên, dưới quyền ông Năm Oăn. Để lấy tin tức và đồ la, Lili đã chấp nhận bán mình cho bọn tướng tá Mỹ - Ngụy và sống như vợ chồng với ông Năm Oăn, dù Năm Oăn đã có vợ con. Lili đã giúp sức cho Năm Oăn trong chỉ điểm và lôi kéo một số tên tham gia hoạt động phản cách mạng. Lili yêu và sống tốt với Năm Oăn nhưng cô không biết mình bị lợi dụng. Khi biết Năm Oăn tiếp tục làm những điều lén lút, nhất là sau khi biết cái chết của bác sỹ Hoàn, Lili đã phản ứng. Biết nguy cơ sẽ bị lộ, tên Hoàng Quý Nhân không nỡ giết cô nhưng hấn đã đầu độc cô bằng độc chất “Gamma424”. Câu chuyện về Lili được kể lồng ghép trong cốt truyện chính với nhiều tình tiết bất ngờ, hấp dẫn. Nhìn chung, cốt truyện lồng ghép có đủ các đặc điểm của một câu chuyện, bao gồm nguyên nhân, nhân vật, xung đột, và chuỗi sự kiện có cấu trúc logic (mở đầu, diễn biến, cao trào, kết thúc). Kiểu cốt truyện này đã làm cho thể giới nghệ thuật trong tác phẩm hiện lên nhiều vẻ đẹp, nhiều sắc màu và cảm xúc. Kiểu cốt truyện lồng ghép cũng thể hiện rõ trong các tiểu thuyết *Ván bài lật ngửa*, *Bông hồng trắng*, *Câu lạc bộ chính khách*...vv.

3. KẾT LUẬN

Cốt truyện trong tiểu thuyết phản gián Việt Nam giai đoạn 1975 - 2000 phong phú, đa dạng và được tổ chức chặt chẽ. Mỗi kiểu cốt truyện đảm nhận một vai trò quan trọng trong tác phẩm. Cốt truyện vừa là nội dung vừa là phương tiện dẫn dắt người đọc hình dung và cảm nhận được bức tranh xã hội đương thời, số phận con người trong chiến tranh, chiều sâu tâm lý nhân vật. Cốt truyện biên niên diễn tả chân thực các sự kiện, biến cố lịch sử gắn với các hành động nhân vật, gắn với thời gian xác định; cốt truyện tâm lý được xây dựng thông qua hồi ức nhân vật. Nó diễn tả tinh tế những suy nghĩ, hành động của nhân vật trong quá khứ; cốt truyện lồng ghép kể về những câu chuyện có liên quan, những vấn đề lịch sử, có tính chất lí giải. Tất cả các kiểu cốt truyện đều hướng tới phục vụ tư tưởng chủ đề tác phẩm. Đó là ca ngợi cuộc kháng chiến vĩ đại của dân tộc. Trong đó, nổi bật là hình tượng người chiến sĩ tình báo. Các kiểu cốt truyện khác nhau được đặt trong sự vận động của cốt truyện chính tạo nên sự mạch lạc, lôi cuốn, hấp dẫn người đọc.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Phan Cự Đệ. (2004). *Văn học Việt Nam thế kỷ XX*. Nxb Giáo dục. Hà Nội.
2. Trần Thanh Hà. (2005). *Nhận diện tiểu thuyết trinh thám Việt Nam*. Luận văn thạc sỹ, chuyên ngành Văn học Việt Nam. ĐHQG Hà Nội.
3. Nguyễn Thị Hoàng Yến. (2012). *Bộ tiểu thuyết “Ông cố vấn” của Hữu mai từ góc nhìn thể loại*. Luận văn thạc sỹ Lí luận văn học Trường Đại học KHXH&NV. ĐHQG Hà Nội.
4. Hà Thanh Vân. (2025). Tiểu thuyết “Ván bài lật ngửa” của Nguyễn Trương Thiên Lý: Từ văn học ngoại biên đến văn học trung tâm. *Tạp chí Văn nghệ quân đội*. Truy xuất từ http://vannghequandoi.com.vn/binh-luan-van-nghe/tieu-thuyet-van-bai-lat-ngua-cua-nguyen-truong-thien-ly-tu-van-hoc-ngoai-bien-den-van-hoc-trung-tam_17139.html
5. G.N. Poxpelop. (Trần Đình Sử, Lại Nguyên Ân, Lê Ngọc Trà dịch). (1998). *Dẫn luận Nghiên cứu văn học*. Nxb Giáo dục. Hà Nội.
6. Hữu Mai. (1987). *Ông cố vấn*. Nxb Quân đội Nhân dân. Hà Nội.
7. Nguyễn Trương Thiên Lý. (1985). *Ván bài lật ngửa*. Nxb Hậu Giang.
8. Đặng Thanh. (1986). *X.30 phá lưới*. Nxb Sài Gòn giải phóng.
9. Triệu Huân. (2001). *Sao đen*. Nxb Công an Nhân dân, Hà Nội.

**UNDERSTANDING THE PLOT IN THE NOVEL INTELLIGENCE
AND COUNTERINTELLIGENCE IN VIETNAM 1975 – 2000**

Summary: *The plot contains all the events and incidents and it is arranged in a unified manner, according to the writer's intention. The plot in Vietnamese counter-espionage novels 1975 - 2000 is rich and diverse. Each plot type plays an important role in the work. Thanks to its diversity and tight structure, the plot in the Vietnamese counter-intelligence novel 1975 - 2000 not only reveals the character's personality, promotes the story's movement, but also helps readers visualize and feel the picture of contemporary society and human fate in war. At the same time, it creates appeal and persuasion for readers in praising the intelligence, talent and bravery of intelligence soldiers.*

Keywords: *Novel The Advisor; Vietnamese counterintelligence novel; chronicle plot; psychological plot; embedded plot; writer Huu Mai.*